

**CZERWONA LISTA
MOTYLI DZIENNYCH (*Rhopalocera*)
GÓRNEGO ŚLĄSKA**

**RED LIST OF UPPER SILESIAN
BUTTERFLIES (*Rhopalocera*)**

Jarosław Buszko (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń)

1. Wstęp

Czerwona lista powstała z inicjatywy Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska w Katowicach. Zawiera ona ocenę stanu zagrożenia gatunków motyli dziennych występujących obecnie i dawniej na terenie Górnego Śląska. Jej celem jest stworzenie podstaw do opracowania planów ochrony gatunków zagrożonych wyginięciem, zwłaszcza tych, które są cenne ze względów ewolucyjnych, genetycznych czy ekologicznych.

Prezentowana lista jest pierwszą próbą analizy zagrożenia wszystkich motyli dziennych Górnego Śląska w przyjętych granicach opracowania. W skali lokalnej należy wymienić publikacje Skalskiego (1994), która zawiera listę zagrożonych gatunków motyli w województwie częstochowskim, oraz Nowaka (1997), w której zamieszczono czerwoną listę zwierząt województwa opolskiego z kilkoma gatunkami motyli.

Dla lepszej oceny stanu zagrożenia gatunków umieszczonych w liście, podano statusy ich zagrożenia w Polsce, a dla niektórych z nich – w Czechach i w całej Europie. Zamieszczone w niniejszym opracowaniu statusy zagrożenia gatunków w Polsce są ustaleniami własnymi, odbiegającymi w większości przypadków od statusów nadanych analizowanym gatunkom przez autorów czerwonej listy motyli ginących i zagrożonych w Polsce (Dąbrowski, Śliwiński 1992).

2. Zasięg terytorialny

W niniejszej pracy przyjęto granice Górnego Śląska, określone wcześniej przez autorów czerwonej listy kręgowców (Czylok, Parusel, Kuliński 1996), które na terytorium Polski obejmują województwa: bielskie, częstochowskie, katowickie i opolskie. Granice te opierają się na praktycznych przesłankach administracyjnych, a nie regionalizacji geograficznej czy historyczno-kulturowej. Dla każdego z wymienionych województw przeprowadzono odrębnie analizę zagrożenia fauny motyli dziennych. W związku z położeniem omawianego obszaru na przedpolu Bramy Morawskiej – istotnego dla rozmieszczenia i rozprzestrzeniania się zwierząt obniżenia między systemami górskimi Sudetów i Karpat Zachodnich, niezbędne wydaje się uzyskanie danych o lokalnym zagrożeniu motyli w czeskiej części Górnego Śląska.

3. Dobór gatunków

Z uwagi na niewielką liczbę gatunków motyli dziennych, na liście umieszczono

wszystkie gatunki osiadłe i migrujące, wykazane dotychczas z czterech województw. Wiele z nich nie jest wprawdzie obecnie zagrożonych, ale należy spodziewać się, że w krótkim czasie niektóre z nich mogą znaleźć się na skraju wyginięcia wskutek bardzo dużej wrażliwości motyli dziennych na strukturalne zmiany środowiska przyrodniczego.

4. Układ i nazewnictwo

Lista gatunków została ułożona według porządku systematycznego przyjętego w pierwszym tomie Atlasu Motyli Polski obejmującego motyle dzienne (Buszko, Masłowski, 1993), z niewielkimi modyfikacjami uwzględnionymi w Atlasie rozmieszczenia motyli dziennych w Polsce, 1985-1995 (Buszko 1997).

5. Kategorie zagrożenia

Stopień zagrożenia gatunków podano w formie symboli literowych, wprowadzonych przez Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody i Jej Zasobów (IUCN) i zastosowanych przy określaniu statusu zagrożenia zwierząt w Polsce (Głowaciński 1992a,b): Ex – gatunki, które wyginęły, E – gatunki skrajnie zagrożone i ginące, V – gatunki narażone na wyginięcie, R – gatunki rzadkie. Symbole te odnoszą się nie tylko do danych z obszaru Polski, ale także do danych z Czech (Kudrna 1994) i Europy (Wajda, Żurek).

6. Źródła informacji

Podstawowym źródłem informacji przy sporządzaniu listy był bank danych faunistycznych utworzony dla potrzeb programu „Atlas rozmieszczenia motyli dziennych w Polsce”, do którego wyniki swoich obserwacji nadsyłali także lepidopterolodzy śląscy. Część informacji została opublikowana w formie atlasu rozmieszczenia (Buszko 1997), natomiast dane zebrane po roku 1995 są dostępne za pośrednictwem internetowej bazy danych (Buszko, Kartanas 1998). Starsze dane, niezbędne dla zrekonstruowania historii wymierania niektórych gatunków, zaczerpnięto z pracy Dąbrowskiego i Krzywickiego (1982).

Opracowanie materiałów do czerwonej listy zakończono w marcu 1998 roku.

7. Zagrożenie fauny motyli dziennych Górnego Śląska

Prezentowana lista zawiera 127 gatunków motyli dziennych Górnego Śląska, dla których ustalono kategorie zagrożenia. Zestawienie wyników analizy statusu zagrożenia poszczególnych gatunków na omawianym terenie zawarte jest w poniższej tabeli. Wynika

z niej, że stopień zagrożenia motyli dziennych na Górnym Śląsku nie odbiega od stwierdzonego na obszarze całej Polski.

	Kategorie zagrożenia					Razem gatunków	Razem zagrożonych	% zagrożenia fauny
	Ex	E	V	R	nt + M			
bielskie	6	3	7	17	54	87	33	38
częstochockie	10	5	8	25	56	104	48	46
katowickie	9	11	15	6	77	118	41	35
opolskie	13	2	7	26	54	102	48	47
Górny Śląsk	13	11	19	8	76	127	51	40
POLSKA*	10	16	23	18	93	160	67	42

* dane własne

Piśmiennictwo:

Buszko J. 1997. Atlas rozmieszczenia motyli dziennych w Polsce, 1986-1995. Turpress, Toruń, ss. 170.

Buszko J., Kartanas E. 1998. Internetowa baza danych „Motyle dzienne Polski”. Adres sieciowy: <http://motyle.biol.uni.torun.pl/>

Buszko J., Maślowski J. 1993. Atlas motyli Polski. Cz. I. Motyle dzienne (*Rhopalocera*). Grupa IMAGE, Warszawa, ss. 269.

Czyłok A., Parusel J. B., Kuliński W. (Red.) 1996. Czerwona lista kręgowców Górnego Śląska. W: Raporty Opinie, Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska w Katowicach, 1: 43-58.

Dąbrowski J. S., Krzywicki M. 1982. Ginące i zagrożone gatunki motyli (*Lepidoptera*) w faunie Polski. Cz. I. Nadrodziny: *Papilionoidea*, *Hesperioidea*, *Zygaenoidea*. *Studia Naturae*, B, 31: 1-171. PWN, Warszawa-Kraków.

Dąbrowski J. S., Śliwiński Z. 1992. Motyle *Lepidoptera*, s.: 65-83. W: Głowaciński Z. (Red.) Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce. ZOPiZN PAN, Kraków.

Głowaciński Z. (Red.) 1992a. Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce. ZOP PAN, Kraków, ss. 119.

Głowaciński Z. (Red.) 1992b. Polska czerwona księga zwierząt. PWRiL, Warszawa, ss. 352.

Kudrna O. 1994. *Kommentierter Verbreitungsatlas der Tagfalter Tschechiens*. *Oedippus*. Nr 8, Bad Neustadt, ss. 137.

Nowak A. (Red.) 1997. *Przyroda województwa opolskiego*. Wydział Ochrony Środowiska Urzędu Wojewódzkiego w Opolu, Opole, ss. 316.

Skalski A. W. 1994. *Ochrona przyrody w województwie częstochowskim s.: 75-90*. W: *Informacja*

o stanie środowiska przyrodniczego województwa częstochowskiego w 1993 roku. Biblioteka Monitoringu Środowiska. PIOŚ, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Częstochowie. Częstochowa.

Wajda S., Żurek J. (Red.). Europejska czerwona lista zwierząt i roślin zagrożonych wyginięciem w skali światowej. Konwencje międzynarodowe i uchwały organizacji międzynarodowych. Zesz. 3. IOŚ, Warszawa, ss. 177.

Summary

The „Red List” of Upper Silesian butterflies (*Rhopalocera*) includes 127 species ever recorded in Upper Silesia. Out of them 13 were considered extinct, 11 endangered, 19 vulnerable, 8 rare and 76 not threatened. The share of endangered species is about 40% of the butterfly fauna and generally is similar to that for the whole area of Poland (42%).

WYKAZ GATUNKÓW

Gatunek	Status zagrożenia							
	B	C	K	O	G.Śl.	RP	CR	E
PAPILIONIDAE - PAZIE								
<i>Papilio machaon</i> L. * !V Paź królowej	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Iphiclides podalirius</i> (L.) * !!V Paź żeglarsz	V	V	V	V	V	V		
<i>Parnassius apollo</i> (L.) * !!E Niepylak apollo	Ex	—	—	—	Ex	E	E	R
<i>Zerynthia polyxena</i> (Den. & Schiff.) Zygzakowiec kokornakowiec	—	—	—	Ex	Ex	Ex	V	
PIERIDAE - BIELINKI								
<i>Aporia crataegi</i> (L.) Niestrzęp głogowiec	Ex	Ex	R	R	R	R	E	
<i>Pieris brassicae</i> (L.) Bielinek kapustnik	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Pieris rapae</i> (L.) Bielinek rzepnik	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Pieris napi</i> (L.) Bielinek bytomkowiec	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Pontia daplidice</i> (L.) !R Bielinek rukiewnik	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Anthocharis cardamines</i> (L.) Zorzynek rzeżuchowiec	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Colias alfacariensis</i> Ribbe Szlaczkoń południowiec	—	—	R	—	R	R		
<i>Colias croceus</i> (Fourc.) Szlaczkoń sylwetnik	M	M	M	M	M	M		
<i>Colias hyale</i> (L.) Szlaczkoń siarecznik	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Colias myrmidone</i> (Esp.) !V Szlaczkoń szafraniec	—	R	V	Ex	R	R	E	

Gatunek	B	C	K	O	G.Śl.	RP	CR	E
<i>Colias palaeno</i> (L.) !E Szlaczkoń torfowiec	—	R	R	Ex	R	V	V	
<i>Colias erate</i> (Esp.) Szlaczkoń erate	—	—	M	—	M	M	V	
<i>Leptidea sinapis</i> (L.) !R Wietek gorczycznik	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Leptidea reali</i> Reiss. Wietek Reala	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
LYCAENIDAE - MODRASZKI								
<i>Thecla betulae</i> (L.) Pazik brzoźowiec	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Quercusia quercus</i> (L.) Pazik dębowiec	nt	R	nt	R	nt	nt		
<i>Nordmannia acaciae</i> (F.) Ogończyk akacjowiec	Ex	—	R	—	R	R	V	
<i>Nordmannia ilicis</i> (Esp.) Ogończyk ostrokrzewowiec	R	R	nt	R	R	nt	V	
<i>Nordmannia pruni</i> (L.) Ogończyk śliwowiec	nt	R	nt	R	nt	nt		
<i>Nordmannia spini</i> (Den. & Schiff.) Ogończyk tarninowiec	R	nt	R	R	nt	nt		
<i>Nordmannia w-album</i> (Knoch) Ogończyk wiązowiec	nt	R	nt	nt	nt	nt		
<i>Callophrys rubi</i> (L.) Zieleńczyk ostrężyniec	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Lycaena dispar</i> (Haw.) Czerwończyk nieparek	R	R	R	R	R	nt		E
<i>Lycaena helle</i> (Den. & Schiff.) !V Czerwończyk fioletek	Ex	E	V	Ex	V	V	Ex	
<i>Lycaena phlaeas</i> (L.) Czerwończyk żarek	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Lycaena alciphron</i> (Rott.) Czerwończyk zamgleniec	nt	R	nt	nt	nt	nt		

Gatunek	B	C	K	O	G.Śl.	RP	CR	E
<i>Lycaena tityrus</i> (Poda) Czerwończyk uroczek	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Lycaena virgaureae</i> (L.) Czerwończyk dukacik	nt	R	nt	nt	nt	nt		
<i>Lycaena hippothoe</i> (L.) Czerwończyk płomieniec	nt	R	nt	R	nt	nt		
<i>Cupido argiades</i> (Pall.) Modraszek argiades	E	E	V	V	V	V		
<i>Cupido minimus</i> (Fuessly) !R Modraszek malczyk	R	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Celastrina argiolus</i> (L.) Modraszek argiolus	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Glaucopsyche alexis</i> (Poda) Modraszek aleksis	Ex	Ex	Ex	Ex	Ex	E		
<i>Maculinea alcon</i> (Den. & Schiff.) !V Modraszek alkon	E	E	E	Ex	E	E	E	V
<i>Maculinea arion</i> (L.) Modraszek arion	R	R	V	R	V	V	V	V
<i>Maculinea nausithous</i> (Bgstr.) * !V Modraszek nausitous	—	R	nt	R	nt	nt		E
<i>Maculinea teleius</i> (Bgstr.) * !V Modraszek telejus	—	R	nt	R	nt	nt	V	E
<i>Pseudophilotes baton</i> (Bgstr.) Modraszek baton	—	E	E	—	E	E	V	
<i>Plebejus argus</i> (L.) Modraszek argus	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Plebejus idas</i> (L.) Modraszek idas	—	nt	nt	R	nt	nt		
<i>Plebejus argyrognomon</i> (Bgstr.) Modraszek argyrognomon	—	nt	nt	R	nt	nt		
<i>Vacciniina optilete</i> (Knoch) !V Modraszek bagniczek	E	Ex	E	—	E	E		
<i>Aricia eumedon</i> (Esp.) Modraszek eumedon	—	V	nt	—	nt	nt	V	

Gatunek	B	C	K	O	G.Śl.	RP	CR	E
<i>Nymphalis polychloros</i> (L.) !R Rusałka wierzbowiec	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Nymphalis vaualbum</i> (Den. & Schiff.) Rusałka laik	—	—	—	Ex	Ex	Ex	Ex	
<i>Nymphalis xanthomelas</i> (Den. & Schiff.) Rusałka drzewoszek	—	—	E	—	E	E	Ex	
<i>Inachis io</i> (L.) Rusałka pawik	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Vanessa atalanta</i> (L.) Rusałka admirał	M	M	M	M	M	M		
<i>Vanessa cardui</i> (L.) Rusałka osetnik	M	M	M	M	M	M		
<i>Aglais urticae</i> (L.) Rusałka pokrzywnik	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Polygonia c-album</i> (L.) Rusałka ceik	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Araschnia levana</i> (L.) Rusałka kratkowiec	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Argynnis paphia</i> (L.) Dostojka malinowiec	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Argynnis aglaja</i> (L.) Dostojka aglaja	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Argynnis adippe</i> (Den. & Schiff.) Dostojka adype	R	R	V	R	V	nt		
<i>Argynnis niobe</i> (L.) Dostojka niobe	R	R	V	R	V	R	R	
<i>Issoria lathonia</i> (L.) Dostojka latonia	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Brenthis daphne</i> (Den. & Schiff.) !E Dostojka dafne	—	—	—	Ex	Ex	V		
<i>Brenthis ino</i> (Rott.) Dostojka ino	R	R	nt	R	nt	nt		
<i>Boloria aquilonaris</i> Stich. Dostojka akwilonaris	—	Ex	—	—	Ex	E	R	

Gatunek	B	C	K	O	G.Śl.	RP	CR	E
<i>Boloria dia</i> (L.) Dostojka dia	R	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Boloria euphrosyne</i> (L.) Dostojka eufrozyna	R	V	nt	V	V	nt		
<i>Boloria selene</i> (Den. & Schiff.) Dostojka selene	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Melitaea cinxia</i> (L.) Przeplatka cinksia	—	nt	nt	R	nt	V	V	
<i>Melitaea diamina</i> (Lang) !V Przeplatka diamina	V	V	V	V	V	V	V	
<i>Melitaea didyma</i> (Esp.) Przeplatka didyma	—	Ex	E	Ex	E	V	V	
<i>Melitaea athalia</i> (Rott.) Przeplatka atalia	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Melitaea aurelia</i> Nick. Przeplatka aurelia	—	—	E	—	E	E	E	
<i>Melitaea britomartis</i> Assm. Przeplatka britomartis	—	—	E	—	E	V	E	
<i>Euphydryas aurinia</i> (Rott.) * !V Przeplatka aurinia	Ex	Ex	Ex	—	Ex	V	E	
SATYRIDAE - OCZENICE								
<i>Melanargia galathea</i> (L.) Polowiec szachownica	R	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Hipparchia hermione</i> (L.) Skalnik alcyona	—	Ex	V	Ex	V	V	E	
<i>Hipparchia semele</i> (L.) Skalnik semele	—	nt	nt	R	nt	nt		
<i>Hipparchia statilinus</i> (Hufn.) Skalnik statilinus	—	—	Ex	—	Ex	V	E	
<i>Chazara briseis</i> (L.) !E Skalnik bryzeida	—	—	Ex	—	Ex	E	E	
<i>Minois dryas</i> (Scop.) !E Skalnik driada	—	—	—	Ex	Ex	E	V	

Gatunek	B	C	K	O	G.Śl.	RP	CR	E
<i>Erebia aethiops</i> (Esp.) Górówka medea	V	—	Ex	Ex	V	V		
<i>Erebia euryale</i> (Esp.) Górówka euralia	nt	—	—	—	nt	nt		
<i>Erebia ligea</i> (L.) Górówka boruta	nt	—	—	—	nt	nt		
<i>Erebia medusa</i> (Den. & Schiff.) Górówka meduza	nt	Ex	Ex	R	V	nt		
<i>Maniola jurtina</i> (L.) Przestrojnik jurtina	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Hyponephele lycaon</i> (Kühn) Przestrojnik likaon	—	R	nt	R	nt	nt	E	
<i>Aphantopus hyperantus</i> (L.) Przestrojnik trawnik	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Pyronia tithonus</i> (L.) !E Przestrojnik titonus	—	—	Ex	Ex	Ex	Ex		
<i>Coenonympha arcania</i> (L.) Strzępotek perełkowiec	R	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Coenonympha glycerion</i> (Borkh.) Strzępotek glicerion	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Coenonympha hero</i> (L.) Strzępotek hero	—	Ex	E	E	E	E	Ex	
<i>Coenonympha pamphilus</i> (L.) Strzępotek ruczajnik	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Coenonympha tullia</i> (Müll.) !V Strzępotek sopłaczek	V	—	V	V	V	V	E	
<i>Pararge aegeria</i> (L.) Osadnik egeria	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Lasiommata maera</i> (L.) Osadnik kostrzewiec	nt	R	nt	R	nt	nt		
<i>Lasiommata megera</i> (L.) Osadnik megera	nt	nt	nt	nt	nt	nt		
<i>Lasiommata achine</i> (Scop.) Osadnik wielkooki	—	—	E	E	E	E	E	

Objaśnienia: — - gatunek nie występował i nie występuje, Ex - gatunki, które wyginęły, E - gatunki skrajnie zagrożone i ginące, V - gatunki narażone na wyginięcie, R - gatunki rzadkie, M - gatunki migrujące, nie mające w Polsce osiadłych populacji, nt - gatunki niezagrożone, * - gatunek w Polsce prawnie chroniony, !! - status zagrożenia według Polskiej czerwonej księgi zwierząt, ! - status zagrożenia według Czerwonej listy zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce, województwa: B - bielskie, C - częstochowskie, K - katowickie, O - opolskie, G.Śl. - Górny Śląsk, RP - Rzeczpospolita Polska, CR - Republika Czeska, E - Europa.